

ZPRÁVA Z HODNOCENÍ MAGISTERSKÉHO STUDIJNÍHO PROGRAMU

„PRÁVO A PRÁVNÍ VĚDA“

NA PRÁVNICKÉ FAKULTĚ UNIVERZITY KARLOVY

(pracovní verze)

OBSAH

1. ÚVOD	5
2. SOUČASNÝ STAV.....	6
3. JAK VNÍMAJÍ SOUČASNÝ STAV ZAJINTERESOVANÉ STRANY A CO NAVRHOJÍ.....	8
3.1 Absolvent práv	9
3.2 Obsah.....	9
3.3 Způsob vyučování	11
3.4 Examinace.....	13
3.5 Vzdělávání založené na zkušenostech (<i>pozn. experience learning</i>)	14
3.6 Ostatní	16
4. PRÁVNICKÉ VZDĚLÁNÍ V MEZINÁRODNÍM KONTEXTU	18
5. DOPORUČENÍ	21
6. ZÁVĚRY	31
7. PŘÍLOHY	32

O projektu:

Cílem aktivity (KA 6) projektu „Zvýšení kvality vzdělávání na UK a jeho relevance pro potřeby trhu práce“ je zhodnocení magisterského studijního programu Právo a právní věda na Právnické fakultě Univerzity Karlovy, jakým způsobem odpovídá potřebám absolventů pro uplatnění na trhu práce. Pro tento účel byla zvolena metoda externí evaluace programu. Hodnotitelem byl vybrán mezinárodně uznávaný odborník na právní vzdělávání, který hodnotil souladnost programu se zahraniční dobrou praxí. Úkolem jeho mentora bylo evaluátorovi poskytnout odpovídající zpětnou vazbu a kontext tuzemských reálií. Na základě řady poskytnutých materiálů, setkání a dotazníků hodnotitelský tým připravil tuto zprávu, jejíž doporučení by měla být fakultou reflektována při přípravě nového magisterského studijního programu.

Hodnotitelský tým bude při přípravě akreditace poskytovat fakultě další zpětnou vazbu.

Hodnotitelský tým

Prof. Richard H. Grimes

Richard Grimes je profesorem a emeritním děkanem York Law School. Vedle advokátní praxe se věnoval zejména reformě právního vzdělávání, dostupnosti soudní ochrany a experimentálním metodám výuky. Profesor Grimes se dále podílel na právních reformách a reformách právního vzdělávání v řadě států Evropy, Asie i Afriky. Na Právnické fakultě Univerzity Karlovy byl v roce 2016 jmenován visiting professor a působí jako lektor v kurzu LLM Experimental Learning and Teaching.

Richard Grimes působí v projektu jako hodnotitel programu.

prof. JUDr. Jiří Přibáň, DrSc.

Jiří Přibáň je působí jako vedoucí Centre of Law and Society na Cardiff University, kde se věnuje zejména otázkám právní sociologie, filosofie a srovnávacímu právu. V roce 2002 byl prezidentem republiky jmenován profesorem v oboru právní teorie, sociologie a filozofie práva. Vedle svého angažmá na řadě významných evropských i amerických univerzitách byl do roku 2018 členem vědecké rady Právnické fakulty Univerzity Karlovy.

Jiří Přibáň působí v projektu jako mentor hodnotitele.

Projekt „Zvýšení kvality vzdělávání na UK a jeho relevance pro potřeby trhu práce“ je spolufinancován Evropskou unií (reg. č. CZ.02.2.69/0.0/0.0/16_015/0002362)

EVROPSKÁ UNIE
Evropské strukturální a investiční fondy
Operační program Výzkum, vývoj a vzdělávání

(následuje vlastní text hodnotící zprávy)

1. ÚVOD

V rámci průběžného procesu hodnocení a zajišťování kvality na Univerzitě Karlově Právnická fakulta provádí posouzení a zhodnocení svého pětiletého magisterského studijního programu. Byli jmenováni dva externí hodnotitelé (profesor Richard Grimes a profesor Jiří Přibáň) a jejich úkolem bylo zjistit, co v současné době fakulta poskytuje, pokud jde o strukturu, obsah, způsob vyučování a hodnocení. Součástí tohoto hodnocení je též stanovení mezinárodní dobré praxe ve vzdělávání v oboru práva a předložení konkrétních návrhů k zajištění toho, aby program Právo na univerzitě splňoval potřeby všech zúčastněných z České republiky i odjinud.

Za tímto účelem tým hodnotitelů uskutečnil posouzení současného stavu na základě sekundárního výzkumu (s využitím dokumentů obsahujících základní principy a postupy univerzity obecně a programu Právo a právní věda konkrétně včetně struktury a obsahu tohoto programu), a na tento výzkum navázal průzkumem se zapojením všech relevantních zainteresovaných stran včetně studentů, akademických pracovníků a členů právnických profesí v nejširším slova smyslu (které zahrnovaly soudce, advokáty, státní zástupce, notáře, exekutory, státní službu a interní komerční a jiné právníky). Na základě těchto informací byl tým schopen dojít k určitým závěrům, které předkládá v této zprávě a jejichž cílem je zajistit, aby se právo vyučovalo a studovalo nejlepšími možnými způsoby a aby absolventi Právnické fakulty splňovali požadavky, které na ně v 21. století bude klást jejich profese bez ohledu na to, jakou kariéru si zvolí v České republice nebo za jejími hranicemi.

Přestože zpráva dále uvádí jasná doporučení, její účel není preskriptivní. Naopak naším prvním doporučením je přistupovat ke zprávě jako k dokumentu určenému ke konzultaci. Implementace mnoha níže uvedených doporučení vyžaduje jen malé úpravy. Jiná doporučení, pokud budou přijata, mohou vyžadovat značné strukturální změny a jejich návrh a uvedení do praxe může trvat déle. Považujeme za naprosto zásadní, aby se uskutečnila široká diskuse zahrnující všechny zainteresované strany, která zajistí obecnou podporu pro změny. Ale má-li právnické vzdělání na Univerzitě Karlově dosahovat nejlepší možné úrovně, pak by rozhodnutí o změnách, které by se měly uskutečnit, měla být přijata co nejdříve a za tím účelem je nutné se dohodnout na plánu jednotlivých kroků.

2. SOUČASNÝ STAV

Tato zpráva hodnotí program právo a právní věda na Univerzitě Karlově a konkrétně pětileté studium vedoucí k získání titulu Magistr (Mgr.). Studenti se přijímají na základě výsledku výběrového řízení, které zahrnuje přijímací zkoušku a v omezené míře zohledňuje studijní výsledky na střední škole. V současné době má možnost studovat na Právnické fakultě přibližně 650 uchazečů ročně (dříve byl tento počet vyšší). Míra studijní neúspěšnosti v prvním ročníku je relativně vysoká (program opouští přibližně 60 studentů) a je k dispozici seznam náhradníků (pozn. *kurz CŽV*) obsahující studenty, kteří mohou nastoupit do druhého ročníku, což umožňuje udržet stabilní počet studentů. Studium v prvním ročníku není úzce zaměřeno na právo. V současné době každý rok absolvuje studium přibližně 450 studentů.

Právnická fakulta Univerzity Karlovy je největší právnickou fakultou v České republice. Další právnické fakulty jsou v Brně, Olomouci a Plzni, kde přijímají 450, 280 a 300 studentů do neděleného magisterského studia ročně. Univerzita Karlova tudíž produkuje zdaleka největší počet absolventů práv v zemi.

První ročník na Univerzitě Karlově je ve větší míře věnován rozšíření znalostí širšího kontextu a studiu historie, ekonomie, politologie a sociálních věd (s právní tematikou). Studium zřetelněji právnických předmětů začíná ve druhém ročníku (ústavní právo a římské právo se částečně učí v prvním ročníku). Pětiletý studijní program obsahuje celkem 22 povinných předmětů, které představují 245 (z celkových potřebných 300) kreditů. Studenti si musí zapsat další povinně volitelné a volitelné předměty, aby splnili požadovaný počet kreditů a, pokud chtějí, mohou tento počet i překročit. Nabídka povinně volitelných a volitelných předmětů je široká, což odráží jak zájem studentů, tak i odbornost akademických pracovníků. V pátém ročníku se studenti soustředí na psaní diplomové práce na jimi vybrané téma (schválené pracovníky fakulty) a přípravě na státní závěrečné zkoušky. Forma a obsah státních závěrečných zkoušek není striktně předepsán státem, ale odpovídají závěrečným zkouškám na jiných univerzitách.

Většina předmětů se realizuje pomocí přednášek pro velké skupiny studentů, kde akademičtí pracovníci přednášejí studentům tradiční formou *ex cathedra*. Tyto přednášky obvykle trvají až dvě hodiny. V každém semestru studenti absolvují obvykle 6 přednášek v různých předmětech týdně. Navíc probíhá seminární výuka, jako v případě přednášek jeden seminář na jeden předmět týdně. Počet hodin kontaktní výuky se tedy pohybuje kolem 20-25 hodin týdně v závislosti na tom, zda a jaké volitelné nebo povinně-volitelné předměty si student zvolí. Přednášky jsou v zásadě otevřeny pro všechny zapsané studenty a ačkoli se to stává málokdy (jak uvidíme níže) mohly by je navštěvovat doslova stovky studentů. Velikost seminárních skupin je menší a je tradičně zastropována na 40-50 studentech, ale i v tomto případě na semináře může docházet menší počet studentů v závislosti na zapsaných počtech studentů a rozhodnutí studenta.

Hodnocení se provádí různými nástroji, mezi nimi ale dominuje ústní zkoušení. Používají se také testy založené na uzavřených úlohách s výběrem odpovědí, eseje a případové studie, ale konkrétní režim záleží na volbě pedagogů, kteří učí daný předmět.

Zřejmě neexistuje žádná standardizovaná dokumentace popisující obsah jednotlivých předmětů nebo programu. Praxe, pokud jde o to, jak se kurz vyučuje a hodnotí a jaké informace se poskytují studentům, se značně liší na jednotlivých katedrách a mezi jednotlivými týmy vyučujícími.

„Stáže“¹ (tento pojem je přesněji vymezen níže, ale zde znamená, že studenti pracují v advokátních a obdobných kancelářích) jsou běžné. Fakulta některé tyto stáže zajišťuje a studenti je mohou absolvovat a získat za ně kredity, ale stáž je neplacená. Většina „stáží“ se ale více blíží pracovnímu poměru na zkrácený úvazek a studenti si sami sjednávají své odborné praxe, které jsou obvykle placené (ačkoli odměna bývá nízká).

Právnická fakulta Univerzity Karlovy se nachází ve velké budově v centru města se všemi běžnými službami a vybavením včetně knihovny, studovny a IT zařízení.

Fakulta dále nabízí samostatné programy LLM s řadou specializací a prosperující doktorský studijní program (PhD). Studenti všech právnických programů pocházejí převážně z České republiky a ze Slovenska, ale roste i počet studentů z jiných zemí.

Právnická fakulta zaměstnává přibližně 190 akademických pracovníků na plný i částečný úvazek a několik zahraničních hostujících profesorů.²

Pokud jde o to, kam absolventi odcházejí, podle zástupce České advokátní komory se každý rok přihlásí ke zkouškám a složí advokátní zkoušky přibližně 350 studentů (zkoušky se skládají po absolvování některé právnické fakulty a tříleté koncipientské praxi v advokátní kanceláři). V současné době je v České republice na seznamu advokátů zapsáno 9000 advokátů. Zástupci Unie státních zástupců a Notářské komory ČR potvrdili, že do praxe přichází každoročně 30-40 státních zástupců. V celé zemi působí přibližně 1200 státních zástupců. Dále 25-30 absolventů přichází do notářské praxe. V současné době působí v České republice přibližně 450 notářů. Pokud jde o soudnictví, každoročně je jmenováno asi 30 soudců a v současné době je v ČR 3060 pracovních míst soudců na všech úrovních soudů.

Největší část absolventů tedy odchází do různých právnických profesí a většina z nich se stane advokáty. Pro ostatní povolání vykonávaná absolventy nejsou k dispozici statistické údaje, ale poznatky z jednotlivých případů naznačují, že absolventi PF UK pracují též ve státní službě na různých ministerstvech, v politice, obchodu a podnikání, a samozřejmě v akademické sféře.

¹ Pozn. koordinátora: termíny jsou ve zprávě používány odlišně, než je tomu běžné v prostředí PF UK. Termíny korespondují s „internships“ a „externships“.

² Viz <https://www.prf.cuni.cz/en/teaching-staff-profiles-1404044590.html>

3. JAK VNÍMAJÍ SOUČASNÝ STAV ZAJINTERESOVANÉ STRANY A CO NAVRHOJÍ

Na základě současného zajišťování výuky na Právnické fakultě UK hodnotící tým uskutečnil široké konzultace se všemi identifikovanými zainteresovanými stranami. Údaje o zainteresovaných stranách jsou uvedeny v příloze k této zprávě.

V konzultačním procesu hodnotící tým využil řadu technik za účelem zajištění co nejefektivnějšího výstupu včetně individuálních rozhovorů, skupinových rozhovorů (focus groups), průzkumů a workshopů. Během setkání tým postupoval podle předem dohodnuté struktury, aby se zajistila určitá konzistentnost, ačkoli otázky položené na začátku tohoto procesu vedly k doplňujícím (a někdy i jiným) otázkám a diskusím v závislosti na odpovědích na otázky pokládané ve všech skupinách na začátku. Seznam otázek průzkumu je součástí přílohy k této zprávě.

Odpovědi zainteresovaných stran lze nejlépe shrnout na základě počátečních otázek kladených respondentům. Byly to následující otázky:

- Jaký by měl být ‚dobrý‘ absolvent Právnické fakulty UK (pokud jde o znalosti, dovednosti, hodnoty a vlastnosti)?
- Odpovídá obsah současného programu právo potřebám a pokud ne, jaké změny a případně doplnění je potřeba udělat a proč?
- Do jaké míry uskutečňování programu právo produkuje ‚dobré‘ absolventy, a tedy splňuje potřeby zainteresovaných stran? Pokud je třeba něco zlepšit, jaká zlepšení by to měla být?
- Vyhovuje současný režim hodnocení akademických výsledků studentů potřebám z hlediska daného cíle vyprodukovat ‚dobrého‘ absolventa, o kterém jsme hovořili na začátku? Pokud ne, jaké změny by mohly pomoci a proč?
- Měla by se výuka založená na odborné praxi nebo na zkušenostech („work-based or experiential learning“) (např. stáže a kliniky) začlenit do programu právo? Pokud ano, kde a kdy by měla taková výuka probíhat a měla by probíhat formou zájmové činnosti, jako povinná součást a případně měla by vést k získání kreditů?

Respondenti pak měli možnost doplnit jakékoli další připomínky k programu právo.

Pro účely tohoto shrnutí jsou odpovědi seřazeny do následujících kapitol: absolvent práv, obsah, způsob vyučování, hodnocení, výuka založená na zkušenostech a ostatní.

Respondenti byli ujištěni, že jejich připomínky se budou prezentovat anonymně s výhradou uvedení jejich instituce nebo role. Všichni respondenti s tím souhlasili. Respondentům bylo také sděleno, že v zájmu otevřené diskuse a transparentnosti bude jedním z doporučení této zprávy, aby kopie dokumentu, který bude odsouhlasen fakultou, byly poskytnuty všem, kteří k hodnocení přispěli, aby bylo možné získat jejich stanovisko k doporučením obsaženým v dokumentu.

Dále jsou uvedeny odpovědi respondentů.

3.1 Absolvent práv

Asi není žádným překvapením, že panuje obecná shoda o tom, jaké znalosti, dovednosti, vlastnosti a schopnosti by měl absolvent práv mít. Někteří respondenti zdůrazňují konkrétní aspekty, ale všichni se shodují na tom, že v době absolutoria by student měl mít dobré teoretické znalosti základních pojmů, doktrín a norem v právním kontextu. Akademičtí pracovníci pochopitelně zdůrazňují potřebu teoretických znalostí stejně jako soudci, ale také akceptují, že studenti potřebují zkušenosti a schopnost aplikovat znalosti v reálných a realistických situacích.

Studenti, podle očekávání, zdůrazňují potřebu teorie, ale trvají na tom, že musí být vyvážena souborem dovedností, které jim umožní v první řadě aplikovat získané znalosti a také se rychle a úspěšně zapojit až se přesunou na své pracoviště. Konkrétní dovednosti, které uvádějí všichni respondenti, byly kritická analýza, schopnost právního výzkumu a komunikační dovednosti (ústní i písemné). Respondenti z řad studentů a někteří akademičtí pracovníci doplňují další dovednosti včetně efektivního využívání času (*time management*), týmové práce a řešení sporů. Zástupci právnických profesí také zdůrazňují význam aplikace právních znalostí a potřebu praktických dovedností spolu s obecným povědomím o komerčním prostředí. Soudci mají za to, že právnické dovednosti stejně jako teoretické znalosti předmětů hmotného práva jsou nezbytné a že někteří studenti, kteří se chtějí stát soudci, postrádají dobrou znalost základních principů.

Studenti a zástupci právnické praxe zdůrazňují význam právní etiky.

Až na některé výhrady z řad soudců se respondenti obecně shodují v tom, že přestože PF UK produkuje studenty s obecně působivou znalostí teorie práva, bylo by možné lépe vybavit studenty dovednostmi a hodnotami, aby dokázali v první řadě aplikovat své znalosti a aby byli připraveni na pracovní život, který je čeká.

Ročníkoví zástupci studentů (*studentští zástupci v akademickém senátu*) dále zdůrazňují, že absolventi musí být připraveni na samostatnou práci a toho je možné docílit jedine podporou dovedností potřebných pro řešení problémů a rozvíjením kritického myšlení v průběhu jejich studia.

Tato široce sdílená vize toho, jaký by měl být dobrý absolvent odpovídá, jak uvidíme níže, jako domácím (českým) tak i mezinárodním aspiracím a standardům a postupům v mnoha jiných zemích a je tedy podstatným východiskem pro níže uvedená doporučení.

3.2 Obsah

Zamyslíme-li se nad tím, co by mělo obsahovat právnické vzdělání, pravděpodobným výsledkem bude celá škála právních témat pokrývajících hlavní odvětví práva rozšířené (zejména v jurisdikcích, které aplikují kontinentální právo) o historické, politické a „vědecké“ aspekty. Méně pravděpodobné je, že nás napadne také dovednostní komponent stále častěji zařazovaný v zemích *common law* a v některých zemích kontinentálního práva, který se zabývá něčím, co by se dalo označit jako „právnícké“ dovednosti (*lawyering skills*) (na příklad právní argumentace, psaní právnických textů, vedení rozhovoru s klientem a poskytování rad klientovi, vyjednávání a další formy

řešení sporů a právní rešerše) a dále také obecnější ‚měkké‘ dovednosti („*soft skills*“) (na příklad administrativní schopnosti, komunikační dovednosti, schopnost ovládat e-technologie, týmová práce a „*time management*“).

Respondenti, se kterými jsme hovořili před vznikem této zprávy, si všichni jsou vědomi významu pokrytí základních znalostí v programu zaměřeném na právo, méně často, ale přesto v nezanedbatelné míře, zmiňují potřebu zařadit do studia práva v nějaké fázi také dovednosti.

Rozsah studia na PF UK je předvídatelný i nutný v tom smyslu, že studenti si musí (povinně) zapsat a splnit určité předměty včetně (předměty nejsou uvedeny v pořadí důležitosti) správního práva, občanského a trestního práva (hmotného a procesního), obchodního práva, ústavního práva, evropského práva, finančního práva, pracovního práva, mezinárodního práva veřejného a soukromého a práva sociálního zabezpečení. Navíc jsou mezi povinnými předměty právní dějiny, politologie a římské právo.

Na schůzce se zástupci „státnicových kateder“ několikrát zazněla připomínka, že v průběhu semestru/roku není dost času pokrýt konkrétní předměty v plném rozsahu. Jak bude zřejmé z níže uvedených doporučení, může být mylné se domnívat, že by se měl nějaký předmět pokrýt v plném rozsahu. Lze říci, že jedním cílem právního vzdělání je umožnit studentům uvažovat jako právníci – používat schopnosti právní rešerše, vyvozování, aplikování a odůvodňování právních principů. Snažit se pokrýt všechny aspekty nějakého předmětu může být nejen zbytečné pro splnění tohoto cíle, ale také nereálné, protože většina oborů obsahuje obrovské množství informací a právo podléhá častým změnám, které odrážejí legislativní a interpretační vývoj. Méně může být ve skutečnosti více, kdy jde o studium a vyučování. Máme za to, že když student dokáže správně identifikovat a použít obecné a teoretické znalosti a právní principy v daných situacích, pak není třeba aby dokázal recitovat zákony daného právního odvětví zpaměti slovo od slova. Mělo by být dostatečné, že dokáže určit, na čem záleží a kdy a že je schopen správně použít právní doktrínu. Pokud ne všichni, pak většina právníků se spoléhá na svou schopnost udělat si efektivní výzkum a nikoli na to, že mají paměťovou banku, v níž jsou uloženy právní normy, které se dají podle potřeby vyvolat. Samozřejmě, každý právník potřebuje znát základní principy, které se vztahují na hmotné a procesní právo, ale dle našeho názoru nepotřebuje být schopen na požádání citovat každou právní normu.

Ze schůzky vedoucích kateder vzešel návrh, že by bylo možné zařadit do prvního ročníku více práva a omezit něco z historické materie do kratšího časového období. Aniž by se jakkoli zmenšoval význam historického, ekonomického a politologického hlediska, skutečnost, že někteří studenti jsou schopni se zapojit do programu ve druhém ročníku (a nahradit studenty, kteří vypadli v prvním ročníku), naznačuje, že komponent prvního ročníku v rámci průběhu studia by bylo možné upravit tak, aby lépe navazoval na právnické předměty a poskytoval interdisciplinární a kontextově zapojené znalosti.

Zatímco většině akademických pracovníků trvalo poměrně dlouho určit dovednosti, které by mohly a možná by měly být zařazeny do programu práva, ostatní se měli v této otázce jasněji. Studenti považují dovednosti, které tvoří oporu pro aplikaci práva a základ pro budoucí život, za podstatnou složku relevantního právnického vzdělání a dále

uvádějí, že „právnícké“ a „měkké“ dovednosti by měly být zařazeny v průběhu celého programu a měly by být povinné (pokud by samotný předmět, jehož by byly součástí, nebyl povinně volitelný nebo volitelný). Respondenti z řad právníckých profesí se shodují na tom, že by tyto dovednosti měly být součástí jakéhokoli programu v oboru práva.

Ročníkoví zástupci studentů také zdůrazňují význam studia doplňujících předmětů, jako je psychologie, a mají za to, že cizí jazyky, a konkrétně angličtina, jsou nezbytné pro zaměstnatelnost absolventů. Také si přejí, aby se více času věnovalo studiu judikatury a *case-law*, které se zřejmě stávají stále patrnějším rysem českého právního systému.

A konečně, v rámci diskuse o obsahu byla také zmíněna role etiky, hodnot a profesionální odpovědnosti. Rozdělení respondentů na ty, kteří to považují za možnost a ty, kteří to považují za zásadní, je podobné, jako v případě dovedností. Studenti a zástupci právníckých profesí vidí evidentní potřebu studovat to, co lze označit za etiku v širším slova smyslu. Studenti dále uvádějí, že tento nový předmět by měl být zařazen každoročně buď jako samostatný předmět nebo jako nedílná součást jiného předmětu, do kterého by etika přirozeně zapadala.

3.3 Způsob vyučování

Zatímco všechny zainteresované skupiny se obecně shodují na tom, jaké znalosti, dovednosti a hodnoty by měl mít absolvent práv a (alespoň po teoretické stránce) na tom, co by měl obsahovat studijní program, názory na to, jak by se měl program vyučovat a hodnotit se více rozcházejí.

Jak jsme uvedli výše, výuka má v současné době v naprosté většině předmětů podobu přednášek a seminářů. Někteří akademičtí pracovníci využívají e-technologií (jako jsou chatovací místnosti a blogy), ale většina to nedělá.

Nejhlasitější připomínky přicházejí od studentů, a to jak od ročníkových zástupců, tak od studentů, kteří se účastnili skupinových rozhovorů. Studie, která byla provedena v roce 2017,³ zjistila, že přednášek se pravidelně účastní pouze přibližně 20 % studentů. Účast na seminářích je obecně vyšší na úrovni zhruba 80 %. Studenti tedy, jak se zdá, hlasují „nohama“ svou účastí nebo neúčastí. Není proto žádným překvapením, že studenti, s nimiž jsme hovořili během tohoto hodnocení, mají na téma přednášek značné množství komentářů. Jak ukazuje náš proces konzultací a výše uvedený průzkum, podle studentů zřídka stojí za to se přednášek zúčastnit. V každém případě nejsou povinné. Nízká účast může mít řadu důvodů. Mezi často zmiňovaná odůvodnění patří nedostatečná dovednost učit (i přes odbornou erudici) mnoha členů akademického sboru, u mnoha přednášek chybějící zřetelná struktura a malá praxe poskytování osnov přednášky, které by shrnovaly jejich základní body. Ale zároveň je mnoho studentů (podle informací od pracovníků i studentů se tato míra odhaduje na 70 %) zaměstnáno na částečný úvazek,

³ Michal Říha, Vztah studentů ke zkouškám na PF UK [The Law Faculty Students' Assessment of the Exam Model], průzkum z května 2017.

často v advokátních kancelářích, aby pokryli své životní náklady a aby získali cenné zkušenosti. Časy, na kdy jsou přednášky rozvrženy, mohou kolidovat s pracovními závazky studentů.

Studenti, kteří byli respondenty v tomto hodnocení, uvedli řadu návrhů, jak zlepšit výuku v programu právo včetně využití e-technologií k záznamu přednášek a jejich zpřístupnění pro studenty, aby je mohli shlédnout v čase, který jim vyhovuje. Navíc mnozí studenti chtějí větší standardizaci výukových materiálů, na příklad použití povinných osnov pro každou přednášku (v listinné podobě nebo online), zpřístupnění jakýchkoli prezentací (na příklad v *Powerpointu*), které přednášející používají, pro všechny studenty zapsané na předmět a užší propojení mezi tématy přednášek a příslušných seminářů. Seminární skupiny se považují za příliš velké (podle vyjádření studentů často až 50 studentů na seminář), což často vede k tomu, že vyučující spíš přednáší, než aby vedl kontaktní seminář.

Akademičtí pracovníci mají poněkud odlišný názor. Zatímco někteří (převážně mladší vyučující) chtějí inovativnější a interaktivní metody vyučování (a začínají tyto metody zavádět v povinně volitelných nebo volitelných předmětech, jako je *Street Law* a soudní simulace (moot-court)), většina obhájí formát přednášky/semináře s tím, že je nutné studenty seznámit s klíčovými pojmy a jediný praktický a logisticky proveditelný způsob s takto velkými skupinami studentů, je využití přednášek. Není žádným překvapením, že kolegové považují přednášku za klíčový způsob, jak seznámit studenty s podstatnými informacemi a „dobrá“ přednáška dokáže tento cíl splnit. Ale pokud se 80 % studentů pravidelně neúčastní přednášek, naznačuje to zásadní problém a podřívá to „podstatnou“ charakteristiku koncepce přednášek. K tomuto tématu se vrátíme v našich doporučeních.

Semináře se obecně považují za přínosné v závislosti na předmětu a vyučujícím, ale velikosti seminárních skupin jsou příliš velké na to, aby si studenti mohli ze seminářů odnést maximum. Mnozí respondenti, studenti i ostatní, navrhuje velikost skupin maximálně do 20 studentů.

Soudci považují jak přednášky, tak i semináře za zásadní pro výuku a studium, ale uznávají, že hodnota přednášek, jak se odráží v míře účasti studentů, hodně záleží na konkrétním přednášejícím.

Ještě zazněl jeden návrh ze strany studentů, akademických pracovníků a zástupců právnických profesí. Na otázku, jaké alternativní metody výuky a studia by bylo možné zavést, respondenti zmínili hraní rolí (*role-playing*) a případové studie (*case study*). Případové studie již jsou součástí některých předmětů, a zejména studenti a zástupci právnické profese je považují zvláště užitečné. I k tomuto tématu se vrátíme v našich doporučeních.

3.4 Examinace

Všechny postupy ve vysokém školství jsou alespoň do určité míry založeny na konvencích. Ačkoli mohou existovat pravidla, která určují, jak se musí nebo mohou ověřovat studijní výsledky studenta, Univerzita Karlova nestanovuje nějakou konkrétní kombinaci metod hodnocení, ani to, že by musela převládat jedna nebo více metod a do jaké míry. Ale existuje soubor předpisů, které stanoví, jak musí probíhat zejména ústní zkoušení.⁴

Setkali jsme se s velkou mírou nespokojenosti s metodami hodnocení na PF UK ve skupině, které se to přímo týká, tedy mezi studenty. Akademičtí pracovníci ani soudci to nepovažují za problém a obecně uvádějí, že ústní zkoušení, které se tak často používá na PF, je přiměřeným testem, který ověřuje reálné znalosti studenta i vyjadřovací schopnosti, které jsou pro každého budoucího právníka podstatné.

Z toho, co nám bylo řečeno, v průběhu konzultací jsme zjistili následující:

- V současné době se používá kombinace technik hodnocení včetně esejí, testů založených na uzavřených úlohách s výběrem odpovědí, ústního zkoušení, prezentací a řešení případových studií (pozn. *klauzury*).
- Žádný z předmětů, ale nemá jasně stanovené výukové cíle (tedy popis toho, co bude student schopen dělat po úspěšném absolvování předmětu, nebo jeho konkrétních částí).
- Pro žádný předmět neexistují písemná kritéria hodnocení, tedy jaké úrovně musí student dosáhnout, aby předmět úspěšně absolvoval nebo aby dosáhl lepšího výsledku než jen absolutoria.
- V různých situacích hodnocení se studentům poskytuje zpětná vazba k jejich studijním výsledkům, ale tvoří to výjimku z pravidla, obecně studenti dostávají málo zpětné vazby.
- Dle sdělení respondentů je praxe při ústním zkoušení do velké míry nekonzistentní a postrádá transparentnost a nezájatost. Na to si stěžují studenti jako na (potenciální) nespravedlnost, akademičtí pracovníci potvrzují, že ústní zkoušení není standardizované, ale že je to vhodný způsob ověření studijních výsledků studenta.
- Tam, kde se používá kombinace metod hodnocení, například písemné zadání a po něm následující ústní zkoušení, ústní zkoušení málokdy navazuje na písemné zadání.

Zatímco se studenti, akademici i zástupci právnických profesí všichni shodují na tom, že ústní zkoušení má své místo mezi způsoby hodnocení, zdá se, že tu existují určitá svědectví o potenciálně nespravedlivých postupech v důsledku nastavení způsobu hodnocení, jakkoli neúmyslných. Například student si obvykle nahodile vybírá otázku nebo otázky nebo je mu otázka přidělena zkoušejícím v den konání ústního zkoušení z dlouhého seznamu otázek stanovených pro daný předmět. Někteří zkoušející dávají studentům čas na přípravu odpovědi, jiní čas na přípravu zjevně neposkytují. Student je pak zkoušen jedním nebo více zkoušejícími v přítomnosti svědka, často jiného studenta.

⁴ *Pravidla pro organizaci studia na Právnické fakultě Univerzity Karlovy*, Univerzita Karlova, 2017.

Čas věnovaný ústnímu zkoušení je na uvážení zkoušejícího. Studenti popisují ukončení zkoušení tak, že jsou ‚vyhození‘ nebo ‚vyhnáni‘ poté, co zkoušející slyšel ‚dost‘. Rozhodnutí o klasifikaci se pak zakládá na omezeném počtu objektivních kritérií nebo taková kritéria nejsou stanovena, k rozhodnutí o klasifikaci se neposkytuje odůvodnění. Studenti mají to, že vzhledem k nedostatečným kritériím a konzistentnosti se tento systém opírá o štěstí přinejmenším ve stejné míře jako o znalosti a přinejhorším je diskriminační.

Praxe se zřejmě značně liší mezi katedrami a jednotlivými zkoušejícími, pokud jde o to, do jakých materiálů (pokud to vůbec umožní) mohou studenti v průběhu zkoušení nahlížet. Zdá se, že mnohé způsoby hodnocení testují studentovu kapacitu paměti (na příklad požadují recitaci podrobných ustanovení občanského nebo trestního zákoníku) a pasivní znalost právních textů a konkrétních ustanovení a nehodnotí, do jaké hloubky rozumí principům, o které v ustanoveních nebo textech jde.

Jak bylo uvedeno výše, zpětná vazba se poskytuje málokdy pro jakoukoli formu hodnocení, pokud se student přímo neobráť na příslušného akademického pracovníka a ten tuto informaci neposkytne dobrovolně. Respondenti z řad studentů mají za to, že modelové odpovědi by byly vhodnou formou zpětné vazby, která by jim umožnila zjistit, jak by si mohli vylepšit svou klasifikaci.

Někteří studenti navrhnou, že by pomohlo používání širší stupnice klasifikace, aby se rozlišila různá kvalita studijních výsledků. Tato stupnice by mohla být například založena na procentech.

Další konstruktivní připomínky o možných zlepšeních procesu hodnocení zahrnovaly propojení různých forem hodnocení, například založení ústního zkoušení na předchozí písemné práci, a kladení menšího důrazu na státní zkoušky a rozložení hodnocení rovnoměrněji v průběhu celého programu.

Respondenti z řad právnických profesí se k tomuto tématu moc nevyjadřovali s tím, že hodnocení studijních výsledků je nejlépe nechat na odbornících z univerzity. Ale dodávají, že užívání případových studií jako nástroje hodnocení je velmi užitečný způsob testování schopnosti aplikovat znalosti.

3.5 Vzdělávání založené na zkušenostech (*pozn. experience learning*)

Vzdělávání založené na zkušenostech a reflexi je často diskutovaným tématem v pedagogických kruzích obecně a v poslední době zejména v souvislosti se vzděláváním právníků.⁵

⁵ Viz rozsáhlá škála literatury o vzdělávání na základě praktické zkušenosti (pro případ, že by převažoval názor, že jde o nový a moderní fenomén), která vznikala po většinu uplynulého století: J. Dewey, *How we think: A restatement of the relation of reflective thinking to the educative process* [Jak myslíme: Nová formulace vztahu reflexivního myšlení ke vzdělávacímu procesu], D.C. Heath and Company, 1933; G. Gibbs, *Learning by Doing, A Guide to Teaching and Learning Methods*, [Učení praxí, průvodce metodami vyučování a učení se] Oxford Centre for Staff and Learning Development, Oxford Brookes University, 1988; D.A. Schön, *Knowing-in-action: the new scholarship requires a new epistemology* [Vědění v akci: nová vzdělanost vyžaduje novou epistemologii], *Change*, November/December, 1995, 27-34 a obecněji o reflexi D.A. Schön *The reflective*

Vzděláváním založeným na zkušenostech máme na mysli to, že jsme vystaveni reálným nebo realistickým situacím a poté si přeneseme tuto zkušenost na fakultu za účelem rozboru a analýzy. Je to modelový příklad aplikace teorie do praxe.

Na PF UK je několik příkladů vzdělávání na základě zkušenosti. Mnoho studentů (odhadem 70 %) vykonává placenou práci v situacích souvisejících s právem, jako jsou advokátní kanceláře nebo soud nebo kanceláře státních zástupců nebo notářů nebo v kontextu podnikání, obchodu nebo státní správy. Ačkoli mnohé z těchto „stáží“ jsou cennými zkušenostmi, nelze je považovat za učení se něčemu ve formálním smyslu, pokud tyto zkušenosti nelze vystavit kritickému přístupu na fakultě. Navíc jsou kontroverzní, protože studenti často vykonávají tuto praxi namísto toho, aby patřičný čas věnovali svému formálnímu studiu. Současná praxe „stáží“ takto koliduje s akademickými závazky a očekáváními od studentů.

Lze to srovnat se situací, kdy se studentům dá možnost pracovat na nějakém pracovišti, kde mají možnost diskutovat o práci s lektory a na základě odvedené práce jsou hodnoceni a získávají kredit. V literatuře zabývající se tímto druhem praktického vzdělávání tyto situace označují jako „externship“ aby se odlišily od modelu „internship“ tedy stáže založené pouze na získání zkušenosti.

Jak model „internship“ tak i model „externship“ se využívá v programu právo na Univerzitě Karlově. Podle jednoho respondenta byly v minulosti stáže („internships“) povinné, ale nyní jsou jen volitelné, ačkoli populární.

Mezi další možnosti vzdělávání na základě zkušeností patří *pro bono* kliniky provozované na právnické fakultě a iniciativy typu *Street Law* (programy právní gramotnosti pro veřejnost). V obou případech jde o práci s veřejností s tím, že studenti jsou pod dohledem profesionálů s potřebnou kvalifikací a později mají možnost diskutovat o této zkušenosti v kontextu jejich studia. Tento druh vzdělávání se často označuje jako klinické právnické vzdělání a je založeno na kombinaci vzdělávání na základě zkušeností a reflexe. Programy mohou zahrnovat a často zahrnují reálné klienty, ale mohou být velmi úspěšné (a snáz řízené) s využitím simulace⁶ a hraní rolí, jako je tomu v případě hraní rolí v simulovaných procesech. Některé z těchto programů mají akademické uznání a jsou v současnosti celosvětovým fenoménem.⁷

practitioner: How professionals think in action [Přemýšlivý praktik: Jak profesionálové uvažují v akci], Basic books, 1983, D. A. Kolb, *Experiential Learning: Experience as the Source of Learning and Development* [Vzdělávání založené na zkušenostech: zkušenost jako pramen učení se a rozvoje], Pearson Education 2015. Tohle je poměrně nový text a druhé vydání dnes již klasického textu z roku 1984, které obsahuje revizi autorových teorií a zejména řeší kritiku předchozí práce; a R. Miettinen, The concept of experiential learning and John Dewey's theory of reflective thought and action [Pojem vzdělávání na základě zkušeností a teorie Johna Deweye o reflexivním myšlení a aktivním zapojení], *International Journal of Lifelong Education*, 19 (1), 2000, 54, str. 61-62.

⁶ K simulaci viz: C. Strevens, R. Grimes a E. Phillips, *Legal Education: simulation in theory and practice* [Právnické vzdělání: simulace v teorii a praxi], Ashgate, 2014.

⁷ Pro lepší představu o vzdělávání na základě zkušeností v mezinárodním kontextu viz: F. Bloch (ed.) *The Global Clinical Movement: Educating Lawyers for Social Justice* [Globální klinické hnutí: Vzdělávání právníků pro sociální spravedlnost], OUP, 2010.

Mezi všemi respondenty v rámci tohoto hodnocení byla široká podpora pro vzdělávání na základě zkušenosti, ačkoli s větším či menším nadšením. Dle očekávání největšími příznivci metod vzdělávání na základě zkušeností byli studenti. Někteří to považují za důležité z hlediska jejich budoucí kariéry a zároveň jako přínosné pro studium. Respondenti z řad právní praxe tento způsob vzdělávání velmi podporují s jedinou výhradou, že jakákoli práce v oboru práva vykonávaná pro veřejnost by se měla vykonávat na potřebné profesionální úrovni a že by neměla být nekalou konkurencí pro advokáty s advokátní praxí. Soudci jsou opatrnější ve vyjádřeních a mají za to, že pracovní závazky mohou mít negativní vliv na studium a že pracovní závazky nemohou nahradit akademické studium. Reakce akademických pracovníků jsou smíšené. Všichni považují za smysluplné učit se tímto způsobem, ale podle mnoha z nich tím nelze nahrazovat tradiční způsoby výuky. Znovu jsou patrné rozdíly mezi názory mladších členů akademického sboru a některými staršími akademiky.

3.6 Ostatní

Všichni respondenti uvádějí nutnost navázání a udržování kontaktů mezi univerzitou a vnějším světem. Mnoho iniciativ již probíhá včetně pravidelných přednášek významných zástupců praxe, na příklad ze Soudního dvora Evropské unie, státní správy a různých odvětví právní profese v ČR.

Další návrh (ze strany studentů a některých vyučujících) spočívá v tom, že by měl být zaveden program vzdělávání pracovníků zaměřený na podporu osobního rozvoje a zdokonalování učitelských dovedností.

Význam e-technologií obecně uznávají všichni respondenti a mají za to, že by bylo možné udělat víc ve využívání tohoto zdroje. Možnost pořízení záznamů přednášek již byla zmíněna. Několikrát bylo zmíněno větší využívání univerzitního e-learningového prostředí – *Moodlu* – za účelem posílení kontaktů mezi vyučujícími a studenty a zároveň jako úložiště výukových a studijních materiálů. Vzhledem k tomu, že studenti jsou obecně zvyklí užívat počítačové zdroje, je to zřejmě jasná a smysluplná volba.

Zástupci právní profese si všichni myslí, že by se mělo častěji využívat jejich příležitostného angažmá nebo práce na částečný úvazek, aby se zástupci praxe mohli se studenty fakulty podělit o své odborné znalosti. Navíc by bylo možné jmenovat poradní orgán, ve kterém by byly zastoupeny různé zainteresované strany (*stakeholders*), a který by mohl pomoci fakultě s plánováním a procesem zajišťování kvality.

Význam spojení mezi akademickými pracovníky a zástupci praxe je dále zdůrazněn v návrhu, že by akademičtí pracovníci mohli poskytovat zástupcům praxe komentáře k vývoji práva (legislativy a interpretace) a bylo by možné do toho zapojit studenty jako výzkumné asistenty.

Studenti zmiňují význam individuálních poradců (pracovníků, kteří by byli poradci pro jednotlivé studenty) a potřebu vytvořit strategii na podporu studentů se zvláštními potřebami, jako jsou zdravotní postižení.

Hodnotící tým zejména ocenil perspektivu Asociace evropských univerzit (*European University Association*), která v roce 2017 provedla hodnocení Univerzity Karlovy v rámci Programu institucionálního hodnocení (*Institutional Evaluation Programme*).⁸ Tento upřímný a podrobný dokument hodnotí Univerzitu Karlovu jako vysokou školu v oblasti správy a řízení, ukazatelů kvality, studia a učení, vědy, služeb společnosti a internacionalizace. Závěry jsou obecně příznivé, pokud jde o celkovou kvalitu vykonávaných činností, ale zpráva nabízí konstruktivní kritiku, pokud jde o zjevný nedostatek jasných strategií v klíčových oblastech činnosti univerzity. Zpráva zejména uvádí, že Univerzita Karlova sama ve vlastním hodnocení zdůrazňuje:

*potřebu modernizace studijního prostředí a zdokonalení učitelských dovedností a schopností akademických pracovníků. A skutečně se rozvíjí diskuse o excelenci v učení, která se soustředí zejména na způsoby učení a nikoli na obsah vzdělávání.*⁹

Obecněji k tématu studia a učení tým hodnotitelů zmiňuje nedostatek inovace a spoléhání se na přednášky jako hlavní prostředek přenosu znalostí a dále také potřebu, aby studenti byli vybaveni dovednostmi, které jim umožní dosáhnout úspěchu v jejich profesi a smysluplně přispívat společnosti. V jednom místě zpráva zdůrazňuje nutnost sledovat připravenost studentů:

*... pro pracovní svět a brát přitom v úvahu názory externích zainteresovaných stran na relevanci vlastností absolventa Univerzity Karlovy pro potřeby obchodu, průmyslu a neziskového sektoru.Teď je vhodná doba na to, aby univerzita posoudila a upravila nastavení kvality zkušeností se vzděláváním, které si obecně studenti odnášejí, a to také na základě porovnání s nejlepší praxí jinde v Evropě, a tým doporučuje, aby toto referenčního srovnávání excelence prosadili vysocí představitelé univerzity a jednotlivých fakult.*¹⁰

Citovaná zpráva tedy do velké míry souzní s tím, co jsme zjistili v průběhu tohoto hodnocení, což je povzbudivé a poskytuje to dobrý základ pro konstruktivní změnu.

Poslední poznámka v této kapitole je věnována harmonogramu dalších kroků. Mnozí respondenti zmiňovali proveditelnost změn – jaké kroky a kdy by bylo možné očekávat. Jak bude zřejmé v našich doporučeních, je důležité udržet si dynamiku, protože jinak by mohla vzrůst netečnost vůči této zprávě. Verze této zprávy schválená univerzitou / fakultou musí obsahovat harmonogram změn a je nutné, aby s ním byly seznámeny zainteresované skupiny.

⁸ J. Kohler et al, *Charles University, Prague - Evaluation Report [Univerzita Karlova, Praha – Zpráva o hodnocení]* UEA IEP, červenec 2017

⁹ *Ibid.*, 18

¹⁰ *Ibid.*, 19

4. PRÁVNICKÉ VZDĚLÁNÍ V MEZINÁRODNÍM KONTEXTU

Od počátku devadesátých let dvacátého století se Právnická fakulta účastní programu mobility pracovníků a studentů Erasmus a spolupracuje s řadou evropských a dalších univerzit a akademických institucí. Tyto programy mají hluboký vliv jak na studenty, tak na učitele a zásadně ovlivňují jejich názory na znalost práva a právnické vzdělání. Účastníci tohoto programu mobility zavádějí do výuky a vzdělávání řadu inovací. Podobně byla ovlivněna i očekávání studentů a jejich zkušenosti tím, že získali možnost kriticky porovnávat výukové metody a metody studia na partnerských univerzitách. Současné právní kurikulum by proto mělo odrážet tyto zkušenosti a konkrétní mezinárodní kontext.

Navíc, pokud je možné charakterizovat hnutí posledních let směřující ke zvýšení kvality a relevance vzdělávání jedním termínem, pak je to ‚vzdělávání zaměřené na studenta‘.¹¹ V této souvislosti je možné zmínit i celoživotní vzdělávání, hodnocení přispívající ke vzdělávání a interaktivní vzdělávání. I přes riziko, že budeme konstatovat něco naprosto zřejmého, zde uvádíme, že všechny tyto termíny mají společné zaměření na studenta (*student-oriented education*), alespoň pokud jde o výuku a vzdělávání a že cílem pedagogů musí být maximalizace vzdělávacího potenciálu.

Není proto žádným překvapením, že v teorii vzdělávání se klade velký důraz na zkušenost se vzděláváním stejně jako na výsledek vzdělávání. Pokud se díváme na vzdělávání jako na proces a nikoli jen jako na jednoduchý produkt, pak se pro daný proces stane zásadním, jak učíme a nikoli pouze co učíme.¹²

Zejména v právnickém vzdělávání se celosvětově klade důraz na to, aby kvalita právníků, kteří opouštějí právnické fakulty a odcházejí do svých zvolených povolání, odpovídala příslušným potřebám. Za tímto účelem vzniklo obrovské množství hodnocení a zpráv, které se zabývají tím, jak lze nejlépe dosáhnout potřebné kvality a relevance vzdělání pro zvolené povolání. Všechny tyto úvahy shodně uvádějí nutnost integrace výuky znalostí, dovedností a hodnot na právnických fakultách. Jedním ze způsobů, jak toho dosáhnout, je využití interaktivních a klinických technik učení. Navíc design kurikula musí řešit jak obsah, tak i způsob jeho podání, aby tvořilo ‚do sebe zapadající‘ strategické řešení studia. V těchto zprávách se také zdůrazňuje význam rozvoje prokazatelných kompetencí.¹³ Je třeba studenty podporovat v tom, aby pracovali nejen s právníky v praxi

¹¹ K tomuto tématu viz: D. Brandes a P. Ginnis, *A guide to student-centred learning*, [Průvodce vzděláváním zaměřeným na studenta] Simon and Schuster, 1986

¹² Viz na příklad: S.J. Lachman, *Learning is a process: toward an improved definition of learning* [Vzdělávání je proces: cesta k dokonalejší definici vzdělávání], *The Journal of Psychology: interdisciplinary and applied*, 131 (5), 1997, 477.

¹³ Viz na příklad: hodnocení z Austrálie (D. Pearce, E. Campbell a D. Harding, *Australian Law Schools: a discipline assessment for the Commonwealth Tertiary Education Commission* [Právnické fakulty v Austrálii: hodnocení oboru pro Komisi pro vysokoškolské vzdělávání Commonwealthu], 1987 (The Pearce Report [Pearceova zpráva]) a komentář ke zprávě viz: C. McInnes, S. Marginson, A. Morris, *Australian law schools after the 1987 Pearce report* [Australské právnické fakulty po Pearceově zprávě z roku 1987], Department of Employment, Education, and Training [Ministerstvo pro zaměstnanost, vzdělávání a odborné školství], 1994); z Kanady (Consultative Group on Research and Education in Law [Konzultační skupina pro výzkum a vzdělávání v oboru práva], *Law and Learning* [Právo a vzdělávání], Social Sciences and Humanities Research Council, 1983, (The Arthurs Report [Arthurova zpráva]) a komentář: H. Arthurs, *Valour rather than prudence: hard times and hard choices for Canada's legal academy* [Odvaha na místo obezřetnosti: těžké časy a těžké volby pro

a v advokátních kancelářích, ale také s charitativními organizacemi a dobrovolnickými organizacemi, což jim poskytne možnost procvičit si a rozšířit dovednosti v rámci řady programů *pro bono*, ve kterých mohou pomáhat zranitelným jednotlivcům, skupinám a komunitám.

Hodnotící zprávy často hovoří o potřebě holistického přístupu ke studiu a tři klíčové komponenty studia práva – znalosti, dovednosti a hodnoty – byly nedávno zavedeny Agenturou pro zajišťování kvality vysokého školství ve Spojeném království ve formě srovnávacích standardů právního vzdělávání.¹⁴

Na to navazují konkrétní iniciativy a inovace, které odrážejí ‚nejlepší praxi‘ na právnických fakultách ve světě. Na příklad výuka založená na řešení konkrétních zadání („problem-based learning“) je nyní pevnou součástí programu některých poskytovatelů právního vzdělávání.¹⁵

Využívání e-technologií tvoří stále zřetelnější a podstatnější příspěvek k modernizaci právního vzdělávání.¹⁶

Vývoj a změny tohoto druhu transformují právní vzdělávání a není to vývoj, který by se omezoval pouze na země *common law*.¹⁷

akademický svět práva v Kanadě], *Saskatchewan Law Review*, 76 (1), 2013, 73 – viz též: Federation of Law Societies of Canada, *Task Force on the Canadian Common Law Degree Final Report* [Závěrečná zpráva pracovní skupiny pro vysokoškolské vzdělání v common law v Kanadě], FLSC, 2009; a z USA (American Bar Association, Section of Legal Education and Admissions to the Bar, *Report of the Task Force on Law Schools and the Profession: Narrowing the gap* [Zpráva pracovní skupiny pro právní fakulty a profesi: překonání rozdílů], ABA, 1992 (The MacCrate Report [MacCrateova zpráva]) a W.M. Sullivan, A. Colby, J. Welch Wegner a L. Bond, *Educating Lawyers: Preparation for the Profession of Law* [Vzdělávání právníků: příprava na právníkou profesi], Jossey-Bass, 2007 (The Carnegie Report [Carnegieho zpráva])). Pro přehled významu těchto zpráv a pro komentáře viz J. Giddings, *Promoting justice through clinical legal education* [Podpora spravedlnosti pomocí klinického právního vzdělání], Justice Press, 2013, 39-73. K podobným závěrům nedávno došla zpráva z hodnocení právního vzdělání v Anglii a Walesu – viz: *Setting standards: The future of legal services education and training regulation in England and Wales* [Nastavení standardu: budoucnost regulace vzdělání pro právní služby v Anglii a Walesu], LETR, 2013, která je dostupná z: <http://www.lettr.org.uk/wp-content/uploads/LETR-Report.pdf>, cit. 6. května 2018.

¹⁴ *Benchmark Standard for Law* [Srovnávací standard pro právo], QAA, 2015, dostupná z: <http://www.qaa.ac.uk/en/Publications/Documents/SBS-Law-15.pdf>, cit. 6. května 2018.

¹⁵ K výuce založené na řešení konkrétních zadání viz: R. Grimes, *Delivering legal education through an integrated problem-based learning model – the nuts and bolts* [Realizace právního vzdělávání v praxi prostřednictvím vzdělávacího modelu založeného na řešení konkrétních zadání], *International Journal of Clinical Legal Education*, 21 (2), 2014.

¹⁶ Volání po širším využívání e-technologií ve vzdělávání budoucích právníků je v současné době běžným fenoménem, viz na příklad (v kontextu simulací): P. Maharg a M. Owen, *Simulations, learning and the metaverse: changing cultures in legal education* [Simulace, vzdělávání a metasvět: změna kultury vzdělávání právníků], 2007 (1) Special Issue on Law, Education and Technology [Zvláštní vydání o právu, vzdělávání a technologiích], *Journal of Information Law & Technology*, 27 (1), dostupný z: www2.warwick.ac.uk/fac/soc/law/elj/jilt/2007_1/maharg_owen, cit. 22. června 2016 a obecněji v: P. Maharg, *Transforming Legal Education: learning and teaching the law in the early twenty-first century* [Transformace vzdělávání právníků: studium a učení práva na počátku dvacátého prvního století], Ashgate, 2007.

¹⁷ Viz na příklad kapitoly autorů ze zemí kontinentálního práva v: R. Grimes (ed.), *Re-thinking legal education under the civil and common law* [Přehodnocení právního vzdělávání v kontinentálním právu a common law], Routledge, 2018.

Pokud chce Univerzita Karlova a její Právnická fakulta produkovat absolventy práva kteří budou dobře složit zájmům jejích studentů a společnosti obecně, pak je třeba, aby studium na Právnické fakultě bylo založeno na koncepci vzdělávání zaměřeného na studenta (*student-oriented education*) a celoživotního vzdělávání, na obecně uznávané „nejlepší praxi“ v učení a technologickém pokroku.

5. DOPORUČENÍ

V souladu s tématy hodnocení jsou naše doporučení uspořádána do následujících kapitol:

Obsah

Způsob vyučování

Hodnocení

Ostatní

Než přejdeme k vlastnímu seznamu doporučení, chtěli bychom je zasadit do rámce, který tvoří minimální standard a skládá se z následujících principů založených na mezinárodní praxi a doporučeních z hodnocení. Níže uvedené principy by tedy měly sloužit jako rámec pro budoucí rozvoj:

- Užívání strategií a metod vyučování a vzdělávání, které podporují maximální zapojení studentů;
- Nutnost standardizovaných a transparentních postupů a procesů na všech katedrách a ve všech předmětech;
- Konkrétně by standardizace měla zahrnovat:
 - Obecné a konkrétní cíle programu;
 - Výukové cíle (co bude student schopen dělat po absolvování) pro všechny předměty;
 - Režim hodnocení studijních výsledků studentů, který dokáže spolehlivě měřit úroveň dosažení výukových cílů;
 - Informace o programu a předmětu (včetně kopií všech prezentací) pro všechny zapsané studenty;
 - Jasné procesy, očekávání a postupy hodnocení založené na fixních kritériích vycházejících z principů SMART;¹⁸
 - Všeobecně používaná metoda nebo metody poskytování smysluplné zpětné vazby studentům;
- Užívání různých metod hodnocení, které poskytnou studentům maximální šanci na úspěch a budou zaměřeny na zjištění různých aspektů studijních výsledků (podle stanovených výukových cílů);
- Potřeba strategie vyučování a vzdělávání na celé Právnické fakultě a nutnost jmenovat člověka nebo tým, který to bude mít na starosti;
- Uznání významu vzdělávání a trvalého profesního rozvoje pracovníků a jejich hodnocení zejména s ohledem na techniky vzdělávání a vyučování;
- Význam navázání trvalého dialogu se všemi relevantními zainteresovanými stranami zejména se zástupci právnických profesí;

¹⁸ Zkratka SMART znamená *Specific* (specifické), *Measureable* (měřitelné), *Appropriate* (vhodné), *Relevant* (relevantní) a *Time-bound* (nebo *Timely*) (včasné) a užívá se jako prostředek k zaměření výukových cílů a kritérií hodnocení. Pro užitečné pojednání o principech SMART obecně a jejich propojení na výukové cíle, které je navíc velmi dobře vybaveno odkazy na další prameny viz: K. Blaine Lawlor and M. J. Hornyak, *Smart goals: how the application of smart goals can contribute to achievement of student learning outcomes* [Inteligentní cíle: jak může aplikace inteligentních cílů přispět k dosažení výukových cílů studentů], *Developments in Business Simulation and Experiential Learning*, volume 39, 259, 2012

- Důležitost transparentnosti a inkluze ve veškerém plánování a rozvoji na fakultě.

Dále uvádíme naše doporučení podle jednotlivých kapitol. Doporučení jsou prezentována v tabulce, aby se usnadnilo jejich zvažování a vývoj jednotlivých témat a návrhů:

Tabulka doporučení na zdokonalení vzdělávání a vyučování na Právnické fakultě Univerzity Karlovy, Praha, Česká republika			
Téma	Doporučení	Odůvodnění	Rozhodnutí fakulty
OBSAH			
1. Složení studijního programu	Provést hodnocení obsahu prvního ročníku magisterského studijního programu s cílem zavedení složky úvodu do práva. Předměty zaměřené na dějiny, politologii a sociální vědy by měly být lépe navázány na právní předměty, aby přispívaly ke kontextově zapojeným a interdisciplinárním znalostem a chápání práva.	Mnoho studentů (více než 10 %) opouští program v průběhu nebo po první ročníku a nahrazují se ze seznamu náhradníků, kteří přicházejí přímo do druhého ročníku. To naznačuje, že první ročník v současné podobě není dobře integrovaný.	
2. Etika	Aby byl zaveden povinný předmět zabývající se právní etikou a profesionální odpovědností a aby byl zařazen do každého ročníku programu buď jako samostatný předmět nebo jako součást stávajících předmětů.	Všechny zainteresované strany uznaly (v různé míře) význam výuky profesionální etiky a nutnost tuto výuku řešit. Je to také v souladu s mezinárodní „nejlepší praxí.“	
3. Dovednosti	Stejně jako v případě etiky, do každého ročníku studia by měl být zaveden dovednostní komponent, který bude rozvíjet kompetence a povědomí studentů. Může to být buď samostatný předmět nebo součást stávajících předmětů.	Všechny zainteresované strany byly pro a zároveň to kopíruje mezinárodní vývoj.	

4. Kliniky	Aby se zvažila možnost zavedení volitelného/povinně volitelného předmětu v klinickém právnickém vzdělávání, který by stavěl na v současné době dostupných možnostech soudních simulací a <i>Street Law</i> . Pokud to umožní zdroje, předmět by mohl mít podobu <i>pro bono</i> kliniky, která bude pomáhat veřejnosti.	Všechny zainteresované strany oceňovaly koncepci kliniky za předpokladu, že by kvalita poskytovaných služeb splňovala profesionální standardy a že by nedocházelo k nekalé soutěži s místními advokáty. Zařazení klinik sloužících reálným klientům jako hodnocené součásti kurikula je dnes stále běžnější v jiných zemích.	
5. Integrace	Aby se uskutečnilo hodnocení, které by zjistilo, do jaké míry je možné revidovat práci a odpovědnosti kateder tak, aby se zlepšila plynulost studijního procesu. Mohlo by to také vést k interdisciplinárním metodám studia práva a větší integraci neprávních modulů do studijních programů práva. Kde je to možné, studenti by měli být vedeni k nahlížení na problémy z různých hledisek a k hledání řešení, která přesahují hranice tradičních předmětů.	Mezinárodní „nejlepší praxe“ stále častěji uznává, že by se právo již nemělo učit jednoduše po jednotlivých oddělených odvětvích – občanské, trestní právo atd. Přesahy mezi jednotlivými předměty – například, jaké může mít občanskoprávní případ trestní nebo ústavněprávní důsledky: je mnohem reálnějším obrazem skutečného světa než studium oddělených předmětů.	
6. Popisy předmětů	Všechny předměty, povinné, povinně volitelné i volitelné by měly mít zveřejněný popis, který bude obsahovat výukové cíle, harmonogram vyučování, seznam četby a relevantní režim hodnocení. Pro tento dokument by měla být využita standardní šablona	Odůvodnění zde má dvě složky: 1) studenti a pracovníci musí mít jasno v tom, co je účelem a obsahem jakéhokoli předmětu a 2) pokud budou všechny předměty využívat stejnou šablonu, pak to bude tvořit základ pro	

	společná pro všechny předměty a katedry.	konzistentní přístup a odpovědnost. To je v souladu s „nejlepší praxí“ na jiných vysokých školách. Pokud je dokumentace jasná, všichni by měli vědět, co se od nich očekává a jak lze efektivně zjistit pokrok ve studijních výsledcích.	
VÝUKA			
7. Přednášky	Uskutečnit pilotní program záznamu vybraných přednášek – například jednu přednášku za jeden předmět – a záznamy zpřístupnit na <i>Moodlu</i> všem zapsaným studentům (záznamy by tedy byly chráněny heslem). Tyto přednášky by měly být k dispozici na časově omezené období, aby se později zabránilo odkazům na tehdy platné právo, a tedy nechtěnému důsledku toho, že studenti nedocházejí na přednášky.	Technologie a studentská kultura / poptávka naznačuje, že záznamy přednášek by mohly být velmi cenné a pilotní program zahrnující některé nebo všechny pracovníky by byl nejen významným zdrojem, ale zároveň by umožnil studentům a pracovníkům seznámení s touto koncepcí. V závislosti na zpětné vazbě by pak bylo možné iniciativu rozšířit.	
8. Semináře	Velikost seminárních skupin by se měla zmenšit na maximálně 20 studentů. Pokud to zdroje neumožňují, pak by mělo být méně seminářů ale s tímto sníženým počtem studentů. Pokud to zdroje umožní, bylo by možné poskytnout vyšší počet seminářů tak, aby každý student měl stejný nebo podobný počet seminářů, jako v současné době.	Zpětná vazba od studentů i učitelů naznačuje, že semináře jsou často spíš mini přednášky vzhledem k dominantnímu stylu výuky na fakultě a k tomu, že seminář s více než 20 studenty může být interaktivní jen obtížně.	
9. Vzdělávání založené na řešení	V jednom nebo více předmětech by se mělo	Na UK proběhlo několik zkušebních seminářů	

konkrétních zadání („ <i>Problem-based learning</i> “ - PBL)	pilotně realizovat jeden nebo více seminářů založených na řešení konkrétního zadání (PBL) nebo seminářů, ve kterých si pracovníci a studenti vyzkouší tuto konkrétní formu vzdělávání a vyučování. Pokud budou menší seminární skupiny a hodnocení PBL bude pozitivní, bylo by možné tento druh vyučování rozšířit co do počtu i rozsahu.	založených na PBL a pracovníci i studenti, kteří se jich účastnili, byli velmi pozitivní jak v průběhu semináře, tak ve zpětné vazbě. PBL je metoda využívající interaktivní techniky ve výuce a je to metoda, která přesunuje značnou odpovědnost za vzdělávání na studenty. Zkušenosti ukazují, že tato metoda podporuje vysokou úroveň zapojení studentů. Využití těchto technik by také řešilo obavy zástupců právnických profesí v tom, že by vzdělávání mělo být více interaktivní.	
10. Jiné interaktivní formy vzdělávání	Ve formě pilotních programů by se měla zavést řada dalších interaktivních technik vzdělávání a vyučování. Mezi tyto techniky by mohly patřit případové studie, hraní rolí, kliniky, prezentace a kvízy/hry.	Odůvodnění je zde podobné jako v případě PBL. Když studenty přivedeme k tomu, aby se aktivně podíleli na vlastním vzdělávání, má to prokazatelně pozitivní vliv na jejich motivaci, úroveň zapojení a také na kvalitu jejich studijních výsledků. Využití těchto technik se může na první pohled zdát triviální, ale zkušenosti ukazují, že, pokud se využívají jako prostředek pro zapojení studentů a jsou vhodně zaměřeny na výukové cíle, mohou být intelektuálně velmi přínosné.	

HODNOCENÍ			
11. Eseje	Neexistují-li nějaké vážné důvody, proč to tak nelze udělat, hodnocení v každém předmětu by mělo probíhat s využitím souboru stanovených úloh včetně využití eseje, ve kterém student odpoví na položenou otázku.	Za předpokladu, že esej je dobře sladěná s příslušnými výukovými cíli, užití eseje testuje jak znalosti, tak i dovednost psát. Vytváření zadání esejí je poměrně snadné a také se snadno opravují a dávají příležitost pro individuální zpětnou vazbu.	
12. Písemné zkoušení	Pokud neexistuje žádný dobrý důvod, proč postupovat jinak, písemné zkoušení (ať už s tím, že studenti znají dopředu otázku nebo neznají a bud' s možností využívat v průběhu zkoušení materiály nebo bez této možnosti) by mělo být běžně užívanou metodou jako konzistentní prostředek hodnocení studijních výsledků.	Písemné zkoušení má jak intelektuální, tak i praktické přednosti a testuje znalosti i dovednosti. Také se co možná nejvíce blíží objektivnímu testování, zvláště pokud neexistuje žádná „správná“ odpověď. Všem studentům je položena stejná otázka/otázky, a proto by měl být proces spravedlivý v praxi i v tom, jak je vnímán.	
13. Testy založené na uzavřených úlohách s výběrem odpovědí (<i>Multiple-choice tests</i> - MCTs)	Testy založené na uzavřených úlohách s výběrem odpovědí (MCTs) se v současné době využívají na fakultě zřídka. Tento přístup by bylo možné rozšířit u předmětů, ve kterých existuje „správná“ odpověď, kterou lze shrnout relativně malým množstvím slov – například použití promlčecích dob nebo procesních požadavků.	MCTs jsou užitečným nástrojem ve výbavě hodnotitele, ale lze je využít pouze pokud je odpověď na otázku relativně jasná a jednoduchá. Využití MCTs představuje doplňkový časově a nákladově úsporný způsob hodnocení, zejména pokud se zadává a opravuje elektronicky.	
14. Případové studie (klauzury)	Případové studie se zjevně běžně používají v programu právo na UK	Příležitost a schopnost studentů aplikovat teoretické znalosti	

	a bylo by možné je zahrnout jako běžnou praxi do všech předmětů. Bylo by možné je využívat jako první fázi před ústním zkoušením (viz níže).	v praxi byla podstatou mnoha připomínek, které jsme během našeho hodnocení vyslechli, a tedy ovlivnila mnohá naše doporučení. Aplikace doktríny může probíhat různými způsoby, ale případové studie představují dobře zvládnutelný způsob zaměření studenta na problém.	
15. Prezentace	Neexistují-li dobré důvody proti tomu, všechny předměty by měly zvážit (a poskytnout poté informaci o výsledku), zda by prezentace studentů mohly tvořit součást režimu hodnocení.	Užívání prezentací může být cenným doplňkem k režimu hodnocení, protože testují znalosti i dovednosti a u studentů vzbuzují méně strachu než ústní zkoušení, protože si studenti mají možnost udělat dopředu výzkum a připravit se.	
16. Ústní zkoušení	Ústní zkoušení je významnou součástí tradice hodnocení na UK a mělo by se v něm pokračovat. Ale je třeba podniknout kroky, které zajistí, že proces povede k nelepším výsledkům, bude spravedlivý a transparentní. Za tímto účelem by se měl standardizovat postup užívaný při ústním zkoušení, včetně poskytování času na přípravu, délky ústního zkoušení, dostupnosti moderace k zajištění konzistentnosti hodnocení a zaměření otázek (alespoň na počátku) na problematiku, o které	Přestože ústní zkoušení je normou, je předmětem značné kritiky z různých stran včetně většiny studentů, některých učitelů a některých zástupců právnických profesí. Pokud by byl postup upraven tak, aby podporoval transparentnost a konzistentnost, ústní zkoušení by mohlo nadále hrát významnou a konstruktivní roli v hodnocení.	

	student předem ví (spíš než překvapení studenta náhodným výběrem). Jeden způsob, jak toho docílit, je ústně zkoušet na základě něčeho, o čem už student psal. V každém případě musí být současný převládající způsob ústního zkoušení kriticky zhodnocen a případně omezen.		
17. Reflexivní portfolia	Pilotně by se mělo vyzkoušet využití reflexivního portfolia jako jednoho ze způsobů hodnocení. V tomto dokumentu studenti zaznamenají své názory na soubor otázek, který je jim zadán nebo si je sami zvolí ve vztahu k danému předmětu.	Reflexe je silný nástroj, kterým se učíme. Portfolia obvykle fungují nejlépe v předmětech, kde má student možnost přímé zkušenosti s fungováním práva, například stáže, návštěvy soudů nebo právní kliniky.	
18. Zpětná vazba	Měl by být zaveden jednotný formát a poté využíván ve všech předmětech (nejprve pilotně ve vybraných předmětech), který umožní učitelům zaznamenat důvody pro hodnocení studenta a návrhy, jak by student mohl zlepšit své budoucí výsledky.	Zpětná vazba je mezinárodně uznávaným principem dobré pedagogické praxe. Když student neví, proč dostal konkrétní známku nebo hodnocení, student je znevýhodněn v tom, že neví, co je třeba udělat pro zlepšení. Zpětná vazba je časově náročná, ale je možné ji poskytnout účelně s využitím jednotného formátu (šablony). To pak přináší potřebnou konzistentnost, pokud jde o podporu vzdělávání a vyučování.	
19. Modelové odpovědi	Pro vybrané úlohy, které jsou předmětem hodnocení, by měly být studentům zpřístupněny modelové odpovědi, které jim alespoň	Modelové odpovědi neukazují nutně „správnou“ odpověď (až na případy, kdy taková odpověď existuje), ale dávají	

	rámcově ukáží, co se od nich očekávalo.	učiteli příležitost ukázat studentům, co se od nich očekávalo. Model může také naznačit, co bylo třeba k dosažení lepšího hodnocení než jen dobře (například rozdíl mezi hodnocením výborně, velmi dobře a dobře). Pro hodnocení lze využít i deskriptory a matice.	
OSTATNÍ			
20. Vzdělávání a hodnocení pracovníků	Velmi naléhavě by měl být implementován program vzdělávání pracovníků a dohledem na tímto programem by měl být pověřen jeden nebo více pracovníků. Mělo by se také provádět roční hodnocení pracovníků. To by měli provádět všichni pracovníci, kteří se budou střídat při sledování kolegů při práci. Zpětná vazba / hodnocení výuky studenty by se měla využívat jako významný indikátor potřeby konkrétního školení pracovníků.	Vzdělávání a hodnocení pracovníků jsou klíčovými komponenty celkového zajišťování kvality. Pokud se provádí inkluzivně, mělo by vést k větší kompetentnosti a sebedůvěře. Potřeba školení v technikách vyučování a hodnocení byla v průběhu tohoto hodnocení zmíněna mnohokrát a je také zmíněna ve zprávě z mezinárodního hodnocení celé univerzity, na kterou odkazujeme výše.	
21. Poradní výbor	Měl by být jmenován poradní výbor s členy zastupujícími všechny zainteresované strany – studenty, učitele, zástupce právnických profesí a další. Role tohoto výboru by neměla kolidovat s rolí akademického senátu. Jeho poradní charakter by měl vést ke komunikaci a získání potřebné zpětné vazby	Ačkoli by poradní výbor jako takový neměl žádné pravomoci, umožnil by fakultě získat reakce od řady zainteresovaných stran a formovat politiku na základě informované volby.	

	od všech zainteresovaných stran.		
22. Učitelé na částečný úvazek	Bylo by možné zaměstnat na částečný úvazek učitele z řad nejrůznějších právnických profesí, a tak přinést na fakultu jejich specifickou odbornost.	Učitelé na částečný úvazek mohou podstatně rozšířit znalosti a zkušenosti fakulty jako celku.	
23. Kariérní poradce	Měl by být jmenován pracovník, který se stane kariérním poradce pro fakultu.	Studentům by velmi prospělo, kdyby se mohli na někoho obrátit o radu ohledně volby kariéry. Tento poradce by mohl zajistit stáže a pozvat zástupce z praxe k návštěvě univerzity a k prezentaci dané profese.	

6. ZÁVĚRY

Jsme si vědomi toho, že toto hodnocení vstupuje na teritorium mnoha kolegů, kteří doted' vedli výuku ve svých předmětech a předávali své odborné znalosti způsoby, které zvolili na základě dlouhodobých zvyklostí na fakultě a na univerzitě.

Není cílem žádného komentáře v této zprávě naznačovat, že tato odbornost je v jakémkoli ohledu nedostatečná nebo neadekvátní. Ale respondenti v tomto hodnocení ve větší nebo menší míře uznali, že současná praxe vzdělávání a vyučování by mohla být založena na lepších informacích a zdokonalena. Srovnáme-li, jak se právo učí na Univerzitě Karlově a v zahraničí (jak v jurisdikcích kontinentálního práva, tak v *common law* jurisdikcích) ukazují se, jak jsme vysvětlili výše, zřetelné oblasti, kde by bylo možné udělat změny jak v pedagogické praxi, tak v postupech.

Uvědomujeme si také, že výše uvedená doporučení se mohou zdát jako příliš ambiciózní a dokonce kontroverzní. Ale podle našeho názoru mnohá z nich jednoduše vyžadují posun v přístupu a upravení stávajícího způsobu zajišťování programu. Některá doporučení jdou za tuto hranici, ty mohou být předmětem diskuse a zvažování v delším časovém horizontu.

Po absolvování široké škály konzultací v průběhu tohoto hodnocení jsme přesvědčeni, že pokud si má Právnická fakulta Univerzity Karlovy udržet a rozvíjet svou dobrou pověst a kvalitu, pak teď nastal čas k přehodnocení postupů vzdělávání a vyučování. Doufáme, že tato zpráva bude přijata a že kroky přijaté na jejím základě se ponesou v konstruktivním duchu v němž tato zpráva vznikala.

Chtěli bychom poděkovat všem, kteří se účastnili tohoto hodnocení. Bylo by riskantní jmenovat konkrétní osoby, protože bychom mohli na někoho zapomenout, ale aniž bychom pořadím uvedení upřednostňovali zásluhy kteréhokoli z nich, chtěli bychom ocenit zejména Michala Říhu, Věru Honuskovou, Jana Kuklíka, Davida Kohouta, Michala Urbana a Davida Sanetrníka za jejich značnou pomoc v různých ohledech.

7. PŘÍLOHY

Příloha 1 – dotazované osoby

Seznam osob, se kterými byly vedeny interview:

- prof. JUDr. Jan Kuklík, DrSc., děkan fakulty;
- doc. PhDr. Marta Chromá, Ph.D., proděkanka pro magisterské studium;
- prof. JUDr. PhDr. Michal Tomášek, DrSc.; proděkan pro vědu;
- doc. JUDr. Radim Boháč, Ph.D., předseda akademického senátu, koordinátor kvality studia, koordinátor akreditací;
- JUDr. Věra Honusková, Ph.D., řešitelka projektu;
- Mgr. Robert Němec, LL.M., místopředseda České advokátní komory;
- Mgr. Zdeněk Matula, předseda Unie státních zástupců;
- Mgr. Radim Neubauer, prezident Notářské komory.

Dále proběhly tyto focus groups (anonymní):

- Dvě FG složené ze studentů všech ročníků;
- Jedna FG s absolventy fakulty;
- Jedna FG se zástupci kateder, které participují na 3. a 4. části SZZ.

Příloha 2 – textace otázek zaslaných v dotazníkovém šetření (anonymní)

(Příloha č. 2 není součástí pracovní verze zprávy)